

III. Selim Döneminde Medreselere Çekidüzen Verme: 1792’de İstanbul Medreseleri’nin Denetimi

Seyfi Kenan¹ – İshak Güven, İstanbul

Eğitim düzenlerinin modern veya modernlik öncesi dönem fark etmeksizin şekil ve yöntem açısından birbirlerinden öğrenme ve ödünç alma dönemleri olduğu gibi, Ömer Fâik’in yerinde ifadesiyle, “vaktin mizacı”nın etkisinde kaldıkları veya şekillendikleri de bir vakiadır. Ancak işin özü açısından her zaman ortaya koydukları etkinlik bağlamında benzer özellikler gösterdikleri alanlardan birisi teftiş olmuştur, her ne kadar modernlik öncesi denetim yöntemi ve süreci modern dönem sonrasında farklılaşsa da. Her eğitim sistemi ve anlayışı özellikle modern devlet ve toplumun şekillenmeye başladığı evreden itibaren, amaçlarının ne dereceye kadar gerçekleştiğini, öğretimde uygulanan yöntemlerin gerçekleşme derecesini, eğitim anlayışından ve temel amacından sapmalar veya eğitim sürecinde aksaklıklar varsa sebeplerinin tespitini ve düzeltilmesini sağlamaya çalışmıştır. Osmanlılar klasik dönemden itibaren, modern dönemde ise gittikçe daha dikkatli ve otoriter bir şekilde devlet düzeni içerisinde her ne kadar vakıflar tarafından kurulmaları sebebiyle bağımsız gibi görünseler de belli belirsiz aralıklarla medreseleri denetlemişler ve kuruluş ilkelerine uygun hareket edenler, disiplinsiz ve düzensiz olanlar ıslah edilmişlerdir.

Bu çerçevede gerçekleşen, fakat daha otoriter ve sıkı görünen, aşığı hakkında bilgi verilecek belge tek başına dikkate alındığında eğitim denetimi uygulamasına benzeyen, aslında İstanbul’da güvenlik ve asayışı sağlamak için girişilen şehirdeki “yobazât taifesini”, serserileri ve kefilersiz olanları” tespit ederek şehir dışı etmeyi hedefleyen kapsamlı bir teftiş ve sayım teşebbüsü olduğu anlaşılan 1792’nin hemen başlarında gerçekleşen medreselerin denetimi, Türk eğitim modernleşmesinin yapıllık adımlarının atıldığı III. Selim dönemine rastlamaktadır. Bu döneme yönelik

¹ Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi.

Türk eğitiminin modernleşme sürecine yönelik araştırmalarımda III. Selim dönemi üzerine yoğunlaşırken 2008’li yıllarda BOA’da rastladığım ve bu çalışmaya konu olan defterin bütünü, bir kitap çalışmasıyla çok yakında araştırmacılarla ve okuyucularla paylaşacağımı belirtmek isterim. Bu makaleye kaynaklık eden defterin özet başlıklarıyla yayına hazırlanmasında bana yardımcı olan İshak Güven’e teşekkür ederim.

eğitimle ilgili eldeki çalışmalar, III. Selim döneminde Mühendishâne-i Berrî'nin kuruluşu nedeniyle haklı olarak daha çok fen-teknik bilimler alanında gerçekleşen yenileşme çabaları üzerinde durur,² ancak bu dönem medreselerindeki eğitimin hem niteliği ve hem niceliği hakkında bir araştırma göze çarpmaz. Ancak bu durumu tersine çeviren bulgu, 2006'dan itibaren ilgi alanıma giren III. Selim dönemi konusunda arşiv çalışmaları yaparken rastladığım bir defter olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 23 Ocak 1792 (28 Cemaziyelevvel 1206) tarihli bu defter³ Eyüp, Galata ve Üsküdar semtleri de dahil olmak üzere bütün İstanbul'da bulunan medreselerin sayıları ve isimleri, müderrisleri veya vekilleri, medresede kaç oda bulunduğu, isimleri ve geldikleri şehir veya yöre bilgileriyle birlikte odalarda kaç öğrencinin bulunduğu, medresede bulunanların birbirlerine kefil olup olmadıkları, kefil olmadıklarında medreselerden öğrencilerin kaçının atıldığı gibi önemli bilgiler göze çarpmaktadır.

III. Selim döneminde “Yeni Düzen” arayışlarının sadece askeri ve teknik alanlarda gerçekleşmediğini, medreselerdeki eğitime de “beşik uleması” uygulamasını sonlandırmasından niteliğin artırılmasına varıncaya kadar önemli konularda bir çekidüzen vermeyi hedeflediğini söylemek mümkündür. 1789'da tahta geçtiği ilk yılında ilmiyenin ıslahına dair hazırladığı uzunca fermanında iki defa ısrarla sınavsız (“bilâ-ımtihân”) hiç kimsenin bir makama atanmayacağını veya bir göreve tayinini kolaylaştıracak ya da sağlayacak belge verilmeyeceğini ısrarla belirtir.⁴ 1795 senesindeki düzenlemeyle sınavlarda üstün başarı/“a'lâ” gösterenlere ruûs verilebileceğini, fakat bundan aşağı seviyede başarılı olanların belli aralıklarla sılandıktan sonra yetenekli bulunanlara, mevâlizâdelerden de reşîd/yetişkin (“mül-tehî”) ve donanımlı olanlarına ancak padişaha arz edildikten ve uygun görüldükten sonra ruûs verilebileceğini belirten ferman şu ifadeyle sona ermişti: “ba'delyevm ricâ ve şefaate asla ruûs verilmeye!”⁵ Nitekim aynı

² Bu alandaki emek dolu büyük katkıyı yapan Kemal Beydilli'nin çalışmaları için bkz. *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne: Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)* (İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, 1995); K.Beydilli, “İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizâm-ı Cedîd'e Dair Risâlesi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi* sy.13 (1987), s.387-479; K. Beydilli, *Mühendishâne ve Üsküdar Matbaalarında Basılan Kitapların Listesi ve bir Katalog* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1997); K.Beydilli-İ.Şahin, *Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedîd'e Dâir Eseri* (Ankara: TTK, 2001).

³ Bâb-ı Âsafî Defterhâne-i Âmire Defterleri (A.DVN.d) No 829.

⁴ İŞSA, RKR, Özel no.156, Genel no.333, vr.1-2.

⁵ BOA, HAT. 174/7543.

sene çocuk yaştaki bir mevâlizâde için “müderrişlik ruûsu” verilmesi için yapılan isteğe III. Selim, “Mültehî olduğu [sakalı çıktığı] zaman müderriş olsun!”⁶ diyerek ancak belirli olgun bir yaş ve yetişkinliğe ulaştıktan sonra bu aşamanın söz konusu olabileceğini belirtmiştir.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi bir sınavdan geçmeksizin ruûs alan ulemâ ailesinden gelenlerin sayısı dikkat çekicidir. Bir medreseli olan Taylesânizâde, 1786’da gerçekleşen bir ruûs imtihanında öğrencilerin nasıl sınav olduklarını – sınav heyeti, günü ve içeriği – konusunda geniş bilgiler verdikten sonra alınan notlar hakkında şunları aktarır: “a’lâ üç, karîb-i a’lâ sekiz, vasat-ı kavî yirmi iki, cümlesi otuz üç ve on aded dahi vasat... ve yirmi iki aded mevâlizâdeler [ulemâ ailesinden gelenler] ile” toplam altmış beş kişi sınavı geçmiş. Ruûs alanların toplam sayısı içinde ulemâ ailesinden gelenlerin sayıları önemli bir yer tuttuğu gözden kaçırılmamalıdır.⁷ Bu açıdan III. Selim’in imparatorluğun aksayan veya sorunlar yaşıyan çeşitli unsurlarına yeni düzen getirme çabalarına medreseleri de katması şaşırtıcı gelmemelidir, çünkü devletin aklının şekillenmesinde önemli yer tutan unsurlardan olan ulemânın yetiştiği yer medreselerdi. Bu nedenle, medreseler için çeşitli düzenlemeler yaptığı, ilmiye sınıfında ve medrese eğitiminde niteliğin yükselmesi için çeşitli girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.

1789 baharında III. Selim, tahta geçtikten kısa bir zaman sonra “İlmiye”, “Seyfiye”, ve “Kalemiye”den, muvazzaf veya emekli olmak üzere Osmanlı yönetici sınıfının önde gelen pek çok simasının Revan Köşkü’nde toplandığı meşveret toplantısındaki asıl hedefi, imparatorluğu kötü gidişatından kurtarabilmek için hangi alanlarda ne yapılması ve nasıl bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini tartışmaktı.⁸ Bu tarihî toplantıya katılanlardan, Osmanlı klasik düzeninde (“nizâm-ı kadîm”) yaşanan bozulmanın gözlemlendiği askeri alandan maliyeye, eğitim içeriği ve kurumlarından hukuk ve adalet düzenine varıncaya kadar pek çok konudaki düşüncelerini, sorunlara yönelik çözüm önerileriyle birlikte samimiyetle dile getirmelerinin beklendiği o ünlü meşveret toplantısından birkaç yıl sonra bu eğitim teftişinin gerçekleştiğini zihinde bulundurmak gerekir.

⁶ BOA, HAT. 210/11279.

⁷ F.Emecen, *Taylesânizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul’un Uzun Dört Yılı (1785–1789)* (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2003), I, 112–113.

⁸ A. Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1309), IV, 289–291.

Medrese eğitimi ve düzeni söz konusu olduğunda, III. Selim döneminde, ayırım yapılmaksızın herkes için geçerli ve nesnel ilkelere dayalı bir sınavdan geçmeden kimseye ruûs ve mülâzemet verilmesi engellenmiş, ulemâ ailesinden gelenlere (zâdegân/mevâlîzâde/mehâdimzâde) ruûs verilmesinde düzenlemeler getirilmesi emredilmiş, yaş olgunluğuna ve istidâda bakılmaksızın uygulanan beşik ulemâsı tayinleri kaldırılmış, donanımsız kimselere “rica ve şefaate” ruûs verilmesine son verilmiş, boşalan müderrisliklere vakti geçmeden tayinler yapılmıştır. Bu tayinlerin geciktirilmeden yapılması önemliydi, zira iyi bir öğretmenin okulundan, iyi bir müderrisin medresesinden ayrılmasıyla eğitim kalitesinde ve düzeninde bir düşüşün yaşanabildiği bir vakiadır. Nitekim böyle bir düşüş, eğitim düzeninde ve niteliğinde bozulma İstanbul’un merkezinde, Fatih Medreseleri’nde bile yaşanmıştır. 1786–1789 döneminde yaşanan olaylardan ve gelişmelerden günlük tutarak bahseden Taylesânîzâde, Fatih Medreseleri için zamanında müderris tayini yapılmadığından dolayı eğitim kalitesinin düştüğünü ve eğitim düzeninin bozulduğunu, cami mütevellisinin basit rüşvetler karşılığında Sahn-ı Semân ve Tetimme medreselerine “talebe-i kirâm” yerine “yobâzât taifesi”ni öğrenci diye kabul ettiğini, bu “yobâzât”ın da günden güne medreselerde kargaşa çıkarmanın yanı sıra halkı taciz edici davranışlarda bulduklarını, hatta tecavüz ve adam öldürme olaylarına karışanların bulunduğunu yazmaktadır. Fakat tahta geçişinin ilk yılında III. Selim’in Fatih Medreseleri’ndeki bu kötü gidişata, yüksek derecede sekiz müderris tayin ederek son verdiğini ve eğitimi tekrar yoluna koyduğunu anlatmaktadır⁹.

Ancak elimizdeki belgenin oluşum nedeni ve bağlamı, belirli bir eğitim stratejisi veya planlaması ile değil, önemli siyasi gelişmeler sonrasında İstanbul’da asayişin kaybolmaya yüz tuttuğu günlerde III. Selim’e suikast girişiminden sonra şekillendiğini zihinde bulundurmak gerekir. Biraz sonra tarihi ve toplumsal bağlamı verilecek bu suikast girişiminin meydana geldiği tarih 17 Aralık 1791, medreselerin denetim ve sayımının yapıldığı tarih bundan yaklaşık bir ay sonra, 23 Ocak 1792’dir.

⁹ F. Emecen, *Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, I, 426–427. Bu dönemde eğitim anlayışında yaşanan arayışların daha geniş ve ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. S. Kenan, “III. Selim Dönemi Eğitim Anlayışında Arayışlar”, *Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi/Selim III and His Era from Ancien Régime to New Order*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul: İSAM Yayınları 2010, s. 129–163.

1774'de Küçük Kaynarca ile yaşanan kayıpların, özellikle 1783'de Ruslar'ın Kırım'ı ilhakı ile biten sürecin rövanşını almak için Osmanlılar, 1787–88'de Rusya-Avusturya savaşlarına girişmişti. Mücadele 1791 Ağustos'unda Avusturya ile Zıştovi, 9 Ocak 1792'de Rusya ile gerçekleşecek Yaş Antlaşması ile sonuçlanmış, imparatorluk büyük beklentilerle giriştiği bu savaştan eli boş dönmüş, daha da derinleşen büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştı. Tam bu moral bozukluğunun yaşandığı, başka bir ifadeyle Osmanlı asabiyetinin ciddi yara aldığı o günlerde 17 Aralık 1791'de (20 Rebiulâhir 1206), cuma namazı esnasında Ayasofya camii selamlığında “köse kır sakallı Arabî” olarak tanımlanan birisi tarafından sultana suikast girişiminde bulunulmuştu. Olayın meydana geldiği mahalde bulunan ve yakından bizzât şahidi olan *Dış Ruznâme*¹⁰ yazarı, suikastin canlı anlatımını şu şekilde yapmaktadır: III. Selim, cuma namazının sünnetini kıldıktan sonra “mahall-i kuudlarına” oturduğu esnada kafesin kozesine birbiri ardınca üç tane misket güllesi ateş edilmiş, kozenin pervazı isabet almış, kafes kırılmış ve bir gülle içeri girerek “silahdar vesair arz ağalarının” başlarının üstünden geçtikten sonra hassa ağalarının önüne düşmüştü. Paniğe kapılan sultanı önüne, sırtını da kafese vererek onu korumaya alan Peşkir ağası, “efendim, bir şey yok sebat-ı kadem eyle!” diyerek sakinleştirmeye çalışmıştı. Kısa zamanda saldırıyı yapan ve “Arabî” olarak tanımlanan saldırgan kul yazıcıları tarafından hemen yakalanıp dışarı çıkarılmış ve baş çuhadar tarafından derhal cellâd çağrılarak sebil önünde öldürülmüştü.¹¹ Her ne kadar böyle bir tarihi neden ve bağlamda ortaya çıkmış olsa da, bu defter sayesinde dönemin medreseleri, müderrisleri, talebeleri ve onların geldikleri bölgeleri içeren çeşitli önemli bilgilerin yanısıra, Türk kültür ve eğitim tarihi açısından pek bilinmeyen yönler veya aşamalar ilk defa gün yüzüne çıkarken, yeni varsayımların inşası da mümkün hale gelecektir.¹² Örneğin, medrese isimleri ve müderrisleri veya vekillerinin tam olarak

¹⁰ Padişahların şahsî hayatını ilgilendiren günlüklere iç ruznâme, devlet işlerini ilgilendiren ve zaman zaman oldukça kapsamlı ve önemli bilgileri içeren günlüklere ise dış ruznâme adı verilir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Âit Vekayi”, *Belleten* c.37, n.148 (1973), s. 607.

¹¹ Uzunçarşılı, “Dış Ruznâme”, s. 615–616. Bu arada Kemal Beydilli'nin, 2010 yılında çıkan ve editörlüğü bu fakir tarafından yapılan III. Selim kitabı için kaleme aldığı “Aydınlanmış Hükümdar” başlıklı makalesinde kullanmayı her nasılsa unuttuğu ve zaman zaman bu unutkanlığı sebebiyle yakındığı bu olayın hikayesinin, kendi armağanı için hazırlanan bu yazıya nasip olduğunu küçük bir not olarak düşmeliyim.

¹² Kitap çalışmasında bunlara yer verilecektir.

sunulduğu ancak sadece öğrenci sayısının verildiği ilerde gelecek özet listeye bakılırsa, müderris künyelerinden İstanbul'daki medrese hocalarının Mısır, Suriye vb. bölgelerden değil ağırlıklı olarak Anadolu, Kafkaslar ve Balkanlar'dan geldiği görülecektir. Her ne kadar medreselerde okutulan kitapların dili Arapça olsa bile eğitim dilinin Türkçe olması, bu sonucu oluşturan nedenlerden biri olduğunda şüphe yok.

Kefilsiz, başıboş serserilerin İstanbul'da çoğaldığına dikkat çeken defterin giriş cümleleri,¹³ III. Selim'in emriyle "bilâ-kefil başıboş ve serseri makûlesi meçhulu'l-ahvâl" kimselerin belirlenerek hızla şehirden gönderilmelerinden bahsederken yine aynı şekilde şehirdeki medreseler, camiler, kayyumhâne, tâbhâne,¹⁴ müezzin odaları ve türbelerde yaşayan kimliği ve yaptığı iş bilinmeyen, eğitim-öğretimle alakası olmayan "yobaz makûlelerinin" tespit edilmesini, kefilli talebelerin ayrı, kefilsiz olanların ayrı bir şekilde kaydedilmesini isteyen Hatt-ı Humâyun gereğince kefilsiz olan talebelerin, bu kurumlara bir şekilde yerleşen serseri ve yobaz taifesinin bu mekanlardan kovulmasını ve şehirden gönderilmesini istemekteydi. Defterin uzun giriş paragrafında İstanbul Suriçi, Eyüp, Galata ve Üsküdar'da bulunan bütün medreselerin, camilerin ve yukarda adı geçen kurumların hepsi, padişahın fermanını yerine getirmek amacıyla tayin edilen mübaşirler aracılığıyla tek tek denetlendiği, her medresedeki müderris veya vekilinin kaydedildiği, her odadaki öğrencilerin kimliklerinin tespit edildiği, tefiş esnasında odasında bulunmayan, "taşrada" veya "sılda" bulunanların da yazıldığı, kefilsiz olanların eşyaları odalarından çıkartılarak "bevâb"a teslim edildiği anlaşılmaktadır.

İstanbul (Suriçi) ve diğer semtlerin medrese, oda ve öğrenci sayılarının ayrı arı toplamlarının verildiği deftere göre 1792'de şehir merkezinde eğitim faaliyetinde bulunan 159 medresede, 1833 da bulunmakta ve bu kurumlarda 2599 öğrenci eğitim görmekteydi. Eyüp'te 8 medrese, 75 oda ve 78 öğrenci; Galata'da 5 medrese, 59 oda ve 61 öğrenci; Üsküdar'da ise 7 medrese, 79 oda ve 59 öğrenci bulunmaktaydı. İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar'da bulunan toplam medrese sayısı 179, oda sayısı 2046, öğrenci

¹³ Cevdet Paşa, şehirdeki esnaf, dükkan ve çeşitli birimlerin üç yılda bir tefiş edildiğini, ancak uzunca bir zamandır bu tefişlerin gecikmesi nedeniyle şehirde ciddi asayiş ve güvenlik sorunlarının baş gösterdiğini ve bu tarihlerde medreseleri, camileri, tekkeleri ve türbeleri içine alan geniş kapsamlı bir denetimin yapıldığından bahsetmektedir. Bkz. *Târih-i Cevdet*, V, 259-260.

¹⁴ Fakir, hasta ve göçmen dahil ihtiyaç sahiplerinin barındığı kışın da ısıtılan odalar.

sayısı ise 2797 olmuştur.¹⁵ Müderrisi bulunmakla birlikte teftiş esnasında medresesinde mevcut olmayanların, aynı anda iki medresede müderrislik yapanların ve sadece ders vekilleriyle eğitim veren medreselerin kayıtları verilmiştir.

İki odalı bir medresede bazen sadece tek bir öğrencinin eğitim gördüğü kayda geçilirken, 10 odalı başka bir medresede sadece 4 öğrencinin bulunduğu örnekler yer yer öne çıkmaktadır. Defter incelendiğinde medreselerdeki oda sayısına göre öğrenci azlığı sadece Üsküdar'da göze çarpmamakta, diğer semtlerde olduğu gibi İstanbul merkezinde de boş odalar ve öğrenci azlığı yaşayan medreseler dikkat çekmektedir. Bu teftişin ve defterin ortaya koyduğu veriler, "ilme kesâd" geldiğini belirten devrin kaynaklarını ve "nizâm-ı cedîd" arayışı çerçevesinde padişaha sunulan lâyhaları, raporları doğrulamaktadır.

Bu teftiş esnasında ayrıca 19 mülâzimin şehrin çeşitli medrese ve camilerinde yer alan odalarda bulunduğu kaydedilmiş, genellikle her öğrencinin birbirine kefil olduğu, kefilsiz olan 15 öğrencinin yer aldığı ve onların eşyalarının odalarından çıkartılarak ilgili kurumdaki kapıcılara teslim edildiği ve odaları mülâzime verildiği belirtilmiştir. Defterin son bölümünde de İstanbul ve diğer semtlerdeki selâtin camileri ve türbelerindeki oda sayıları ve buraları kullanan imam, müezzin, türbedar, aşçı ve ekmekçiler kimlik bilgileriyle yine tek tek kayda geçirilmiştir. Odalarda bulunanların ayrıntılı kimlik bilgileri hariç, defterde yer alan medreseler, müderrisleri, yetiştirdiği öğrenci sayıları, birbirine kefil olan öğrenciler ve kefilsiz olanların durumları, selâtin camileri ve türbelerindeki odalar ve buralarda kaç kişinin bulunduğu dair önemli bilgilerin verildiği defterin özet başlıkları ve dökümü aşağıdadır.

¹⁵ Mübahat Kütükoğlu, BOA, Kamil Kepeci tasnifi, nr.6589/1'deki belgeye dayanarak 1206/1791'de yapılan bir yıl önceki sayımda ise medrese sayısının 181 olduğunu yazmaktadır. Kütükoğlu'nun verdiği rakamlar bilâd-i selâse dahil olmak üzere İstanbul'daki toplam medrese sayısı olmalıdır. Durum böyle olunca, bu makalenin konusunu oluşturan defterin toplam sayısı ile aradaki fark sadece ikidir. Öte yandan, Hezarfen Hüseyin Efendi, 1675'de İstanbul'daki medreselerin toplam sayısını 126 olarak verirken, yaklaşık iki asır sonra 1869'da yapılan başka bir sayımda bu sayı 166 olarak geçmektedir. Bkz. Mübahat Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu 2000, s. 4.

BOA. Bâb-ı Âsafî Defterhâne-i Âmire Defterleri (A.DVN.d) No 829.

Âsitâne-i ‘aliyye ve havâlisinde bilâ-kefil başıboş ve serseri makûlesi meçhûlu’l-ahvâl kimesnelerin tard ve ref’leri kaide-i kadîmeden iken müddet-i vâfirenden beri husûs-i mezkûre adem-i riâyetten nâşi etrâf ve eknândan meçhûlu’l-ahvâl kimesnelerin tecemmu’leri nice şurûr ve mefâsidi müstelzim olmak hasebiyle bu misüllü kimesneler teccessüs ve teharri birle tahrîr ve kefillü olanlar başka ve kefilsiz olup tard ve teb’îd olanlar başka tahrîr ve defterleri takdîme mübâderet ile mukaddemen verilen nizâmın tecdîd ve istikrârı husûsuna irâde-i kat’ia-i mulûkâne taalluk etmekle bu bâbda beyaz üzerine mufassal ve meşrûh bir kıt’a hatt-ı humâyun-ı şevket-makrûn şeref-yâfte-i sudûr etmekden nâşi Âsitane-i ‘aliyye ve havâlisinde kâin medâris ve cevâmiinde ve kayyûmhâne ve tâbhâne¹⁶ ve aşhâne ve müezzin odaları ve türbeler derûnlarında tebdil-i hey’ât ile duhûl etmiş meçhûlu’l-eşhâs ve yobaz makûlelerini teccessüs ve bi’l-cümle talebe ve hademeden kefilleri olanları başka ve kefilsiz olup ne idüğü bilinmez serseri makûlelerini başka bi’t-taharrî tahrîr ve ism ü resimleriyle defterlerini takdîm husûsı zımında cânib-i hazreti şeyhulislam sellemehullâhü’l-azizi’l-allâmdan bu fakîre hitâben beyaz üzerine sahh-ı sahîh ile musahhah şeref-rîz-i sudûr eden iki kıt’a fermân-ı âlilerine imtisâlen taraf-ı veliyünniamîden ve ocak cânibinden tayin-i mübâşirler ile bi’n-nefs Âsitane-i ‘aliyye ve havâlisinde kâin bi’l-cümle medâris ve cevâmi’ ve kayyûmhâne ve tâbhâne ve aşhâne ve müezzin odaları ve türbelere varup bi’l-cümle talebe-i ulûm ve hademenin keyfiyet-i halleri cümle müvâcehesinde gadr ü himâyeden ârî rüfekalarından ve mevsûku’l-kelim bî-garaz kimesnelerden kemâl-i dikkat ve taharrî birle sırran ve alenen ferden ferdâ bi-tecessüs ve tedkîk ve medâris hücrelerinde ve cevâmi’ odalarında mutavattın kefillü kendi halinde ehl-i ırz makûlesi olanları başka ve ne idüğü malum olmayup bilâ kefil meçhûlu’l-ahvâl serseri yobaz makûlesi olup zâbit ve mübâşir marifetleriyle tard ve teb’îd olanları ism ü resm ve adedleriyle başka medâris ve cevâmi’ ve mahall-i mezkûrde hücre-nişîn ve mutavattın kendü halinde malûmu’l-ahvâl talebe ve hademe ne mikdâr idüğü medâris ve cevâmi-i mezkûrenin müderrisleri efendiler ve mütevellileri hâzırûn oldukları halde ale’l-infirâd tahrir ve terkîm olduğu defteridir

¹⁶ Fakir, hasta ve göçmen dahil ihtiyaç sahiplerinin barındığı kışın da ısıtılan odalar.

ki ber-vech-i âti zikr olunur. Fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-işrîn min Cumadi'l-ûlâ li-sene sitte ve mieteyn ve elf.¹⁷

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Sultan Bayezid-i Velî	Ders vekili Hoca Hasan Efendi	19	23
Darulhadis İsmail Efendi der-kurb-i Sultan Selim	Müdürrisi Hoca es-seyyid Mehmed Münib Efendi	hücerat maa dersane 9	8, ikisi taşrada, toplam 10
Hamamiye der-kurb-i Sultan Selim	Müdürrisi Göynüklü Ali Efendi	3	4
Tevki'i Cafer	Ders vekili Amasyalı Mehmed Efendi	10	10
Yahya Efendi	Ders vekili Karahisarî İbrahim Efendi	5	5
Darulhadis-i Debbağzâde	Ders vekili Çerkeşli Mahmud Efendi	3	3
Müftü Hüseyin Efendi nam-ı diğér Çukur Medrese	Müdürrisi Kara Halilefendizâde Mehmed Said Efendi	11	10, biri taşrada, toplam 11
Valide sultan der-İstanbul	Müdürrisi Rizeli Debbağzâde Mustafa Efendi	15	19, biri taşrada, toplam 20
Debbağzâde Mehmed Efendi	Müdürrisi Hafız Halil Efendi	9	11
Ahmed Paşa der- kurb-i Sultan Selim nam-ı diğér Papasoğlu	Müdürrisi Nalîkaynîzâde es-seyyid Mehmed Emin Efendi	12	15
Kaziasker Mustafa Efendi	Müdürrisi Defterdar hafidi İbrahim Efendi	10	14
Ûlây-ı Zekeriya	Müdürrisi Ali Paşa imamzâde es-seyyid Mehmed Sadık Efendi	12	13

¹⁷ 25 Cemaziyelevvel 1206/20 Ocak 1792.

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Darulhadis Mehmed Ağa	Müdürrisi Keşşafefendizâde Abdülkerim Efendi	10	7, üçü sılada, toplam 10
İsmihan Sultan der-Fethiye	Müdürrisi Ebubekir Paşa imam-zâde Mehmed Said Efendi	9	9
Sinan Paşa der-Fethiye	Müdürris Vekili Mozî es-seyyid Süleyman Efendi	9	9
Defterdar İbrahim Efendi	Müdürris Vekili Ahmed Efendi	7	5, ikisi taşrada, toplam 7
Kaba Halil Efendi	Müdürrisi Delâilî eş-şeyh Osman Efendi	7	8
Darulhadis-i Hamidzâde Abdullah Efendi	Müdürrisi Arnabut Hüseyin Efendi	4	3
Kazasker Hasan Efendi	Müdürrisi Konevî damadı es-seyyid Mehmed Esad Efendi	5	7
Malülzâde	Müdürrisi Salih Efendizâde imamı Hafız İbrahim Efendi	7	6, biri taşrada, toplam 7
Ali Paşa-yı Cedidi	Müdürrisi Hatibzâde es-seyyid Mehmed Emin Efendi	16	13
Sekban Ali	Müdürrisi Vefa şeyhi es-seyyid Abdullah Efendi	4	4
Saniye Nişancı Paşa-yı Cedid	Müdürrisi Keşşaf-efendizâde Abdülkerim Efendi	16	18, ikisi sılada, toplam 20
Darulhadis-i nişancı Paşa-yı Cedid	Müdürrisi Taşköprülü Ömer Efendi	16	14
Nişancı Paşa-yı Cedid	Ders vekili Gördesî Osman Şakir Efendi	13	12, üçü taşrada, toplam 15
Ümm-i Veled	Müdürrisi Pilevneli Mustafa Efendi	9	6

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Darulhadis-i Tevfik Efendi	Müdürrisi Rizeli Debbağzâde Mustafa Efendi	18	23, biri sılada, toplam 24
Hafız Ahmed Paşa	Müdürrisi Malatyalı Mustafa Efendi	14	18, biri sılada, toplam 19
Cedid Kazasker Abdurrahim Efendi	Müdürrisi Hafız Abdullah Rüşdi Efendi	10	12
Efzalzâde	Müdürrisi Veliyuddin beyzâde Mehmed Saadeddin Efendi	11	8, ikisi taşrada, toplam 10
Sahn Akdeniz tarafında Baş Medrese	Müdürrisi Meşrebzâde Abdurrahman Efendi	19	27
Sahn Çifte Baş	Ders vekili Mucurî Ali Efendi	19	30
Sahn Çifte Ayağı	Müdürrisi Debbağzâde hafidi Feyzullah Efendi	20	30
Sahn Ayak Medrese	Müdürrisi Dervişpaşa imamı ders vekili Rizevî Abdurrahman Efendi	19	32
Sahn Karadeniz tarafında Baş Medrese	Müdürrisi Yenişehirî Mehmed Efendi	19	31
Sahn Çifte Baş	Müdürrisi Kisedâr biraderi Hafız Mehmed Emin Efendi	19	36
Sahn Çifte Ayağı	Ders vekili Davud Efendi	19	31
Sahn Ayak Medrese	Müdürrisi Mollacıkzâde Mehmed Arif Efendi	19	24
Kütüphane-i Carullah Efendi	Ders vekili müdürrisinden Faşlı el-hac Mustafa Efendi	7	7
Ûlây-ı Tetimme	Müdürrisi Niğdevî Hasan Efendi	9	20
Sâniye Tetimme	Müdürrisi Sofi el-hac Abdullah Efendi	9	19
Sâlise Tetimme	Müdürrisi Mucûrî Ali Efendi	9	22
Râbia Tetimme	Müdürrisi Karahisarî Mehmed Efendi	9	26

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Hâmise Tetimme	Müdürrisi Gümüşhaneli Ömer Efendi	8	19
Sâdise Tetimme	Müdürrisi Sirozî el-hac Abdurrahim Efendi	10	27
Sâbi'a Tetimme	Müdürrisi Osman Pazarlı es-seyyid Mehmed Efendi	10	29
Sâmine Tetimme	Müdürrisi Faşlı el-hac Mustafa Efendi	8	22
Darulhadis-i el-hac Mehmed der-Fatih benâm-ı Uncuoğlu	_____	8	8
Feyziye	Ders vekili Erzincanî es-seyyid Mustafa Efendi	10	15
Tûtî Latîf	Müdürrisi El-hac İbrahim Efendi	5	5
Neccariye	Müdürrisi Nevşehrî Süleyman Efendi	6	7
Darulhadis-i Kıztaşı	Müdürrisi Hattat Ahmed Efendi	6	5, ikisi sılada, toplam 7
Darulhadis-i Hüseyin Paşa	Müdürrisi Hasan Ağazâde Ali Rüşdi Efendi	17	16, ikisi sılada, toplam 18
Darulhadis-i Ebubekir Efendi	Müdürrisi Edirnevî eş-şeyh Yusuf Efendi	8	11
Darulhadis-i Bosnavî	Müdürrisi Kudsi Efendi	9	12, ikisi sılada, toplam 14
Ûlây-ı Ankaravî	Müdürrisi Gümülcinevîzâde es-seyyid Mehmed Emin Efendi	5	8
Sâni Ankaravî	Müdürrisi Darendeli Müftüzâde es-seyyid Mustafa Efendi	4	7
Salise Ankaravî	Ders vekili müdürrisinden Rüşdi Ahmed Efendi	4	5, biri sılada, toplam 6

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Mimar Kasım	Müdürrisi Sıdkı İbrahim Efendi tarafından vekili bevvab Feyzullah Efendi	10	11, biri taşrada, toplam 12
Darulhadis-i Sultan Mustafa Han	Müdürrisi Morevî es-seyyid el-hac Mehmed Emin Efendi	10	21, ikisi sılada, toplam 23
Darulhadis-i Küçük Hüseyin Ağa der-Laleli	Müdürrisi Erzincanî Mehmed Efendi	10	10, biri sılada, toplam 11
Darulhadis-i Hekîm Çelebi	Müdürrisi Yasincizâde es-seyyid Abdülvahhab Efendi	21	21
Kalenderhane	Müdürrisi Debbağzâde hafidi Mehmed Raşid Efendi	15	26, biri sılada, toplam 27
Darulhadis-i el-hac Hasan Ağa	Müdürrisleri Es-seyyid İbrahim Efendi ve Mehmed Efendi	9	16
Darulhadis-i İbrahim Paşa	Müdürrisi Ahiskavî Halil Efendi	14	17, biri taşrada, toplam 18
Şehzâde	Müdürrisi Erzincanî es-seyyid Mustafa Efendi	21	27
Ebulfazl Mahmud Efendi	Müdürrisi Çorumlu es-seyyid Ömer Efendi	11	13
Gazanfer Ağa der- Kırkçeşme	Müdürrisi Uşşakîzâde hafidi es-seyyid Abdülhalik Efendi	13	16
Darulhadis-i Yahya Güzel der-Kırkçeşme	Müdürrisi Kastamonulu Ömer Efendi	7	8
Kirmastî Evliya Mehmed Efendi nam-ı diğer Sinekli	Ders vekili Ahiskavî Halil Efendi	7	10
Etmekçizâde	Ders vekili Hafız Feyzullah Efendi	17	22
Emre Hoca	Ders vekili Ahiskavî Osman Efendi	6	10

Medrese adı	Müderrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Süleyman Subaşı	Müderrisi Vardarî şeyhzâde hafidi Zekeriya Efendi	14	18
Murad Paşa-yı cedid	Müderrisi efendi tarafından Yahya Efendi	14	16
Cedide es-seyyid Hasan Paşa	Müderrisi Zağferanborlu Osman Efendi	10	14
Şahkulu	Müderrisi Biraderzâde Mehmed Emin Efendi	11	13
Kemankeş Mustafa Paşa	Ders vekili Malatyalı Mustafa Efendi	11	14
Darulhadis-i Kazovalı	Müderrisi Manyasî Mehmed Efendi	9	10
Zaviye Çorlulu Ali Paşa	Ders vekili Sultan Ahmed Şeyhi Bozokî Mehmed Efendi	19	20
Darulhadis-i Çorlulu Ali Paşa	Müderrisi Sofu Mehmed Efendi	10	15
Darulhadis-i Sinan Paşa	Müderrisi Nurullah Efendizâde Hidayetullah Efendi	8	18
Sinan Paşa	Müderrisi Kalyonîzâde Mehmed Said Efendi	8	20, biri taşrada, toplam 21
Ali Paşa Atik	Müderrisi Erzincanî es-seyyid Mustafa Efendi	16	24
Darulhadis-i Ali Paşa-yı Atik	Ders vekili Malatyalı Osman Efendi	11	16
Darulhadis-i Köprülü	Müderrisi Mustafa Efendi	10	16
Sultan Ahmed Han	Müderrisi Müfettiş-i Haremeyn es-seyyid Abdurrahman Efendi	48 (Fevkani 24, tahtani 24, toplam 48)	72
Beşir Mehmed Ağa	Müderrisi İzzet Paşa imamı el-hac Mehmed Efendi	11	22
Molla Güranî	Müderrisi Tevfik Efendi hafidi es-seyyid Sıddîk Efendi	11	17

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Dizdariye	Müdürrisi Mandalyatî Mustafa Efendi	9	14
Sokullu Mehmed Paşa	Müdürrisi Erzincanî es-seyyid İbrahim Efendi der-vekili Karsî Ali Efendi	16	29
Cedide Mehmed Ağa	Müdürrisi Tabib-i hâssa Halil Efendi	12	19
Sâniye Ayasofyay-ı Kebir	Müdürrisi Baş müsevvid es-seyyid Abdullah Efendi	4	7
Ayasofyay-ı Kebir-i Ulyâ	Müdürrisi Kütahyalı Ömer Efendi	Ulyâ 19, Süflâ 23, toplam 43	Ulyâ 48, süflâ 54, toplam 102
Soğukkuyu der-kurb-i Ayasofya-yı Kebir	Ders vekili Karsî es-seyyid Osman Efendi	14	28
Mahmud Paşa-yı Veli	Müdürrisi Süleyman İzzet Efendi	18	32
Nuriosmaniye	-----	12	19
Cedid Hamidiye	Müdürrisi Es-seyyid Mehmed Münib Efendi	20	50
Darulhadis-i Valide Sultan	Ders vekili Hafız Feyzullah Efendi	10	13
Darulhadis-i Bostancı-başı	Müdürrisi Hafız-ı kütüb Hamidî Mustafa Efendi	5	4, biri sılada, toplam 5
Darulhadis-i Ferhad Paşa	Müdürrisi Hüseyin Efendi	8	9
Darulhadis-i Ahmed Paşa der-Nuriosmaniye	Müdürrisi Es-seyyid Mehmed Besim Efendi nâ-mevcud olmakla ahâli medreseye tenbih olmuştur.	3	3
Mustafa Ağa nam-ı diğere Kapu Ağası	Müdürrisi İbrahim Edhem Efendi	13	16
Şah Huban	Müdürrisi Edirnevî eş-şeyh Yusuf Efendi	12	24

Medrese adı	Müderrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Cedide el-hac Beşir Ağa	Müderrisi Hırka-ı Şerif şeyhizâde es-seyyid Abdullah Efendi	10	17
Hadim Hasan Paşa	Müderrisi Trabzonî Mehmed Efendi	9	9
Sofu Mehmed Paşa der-Nallı Mescid	Müderrisi Kastamolulu Hafız İbrahim Efendi	15	19
Darulhadis-i İbrahim Paşa der Acı Musluk	Müderrisi Berberzâde Mehmed Emin Efendi	13	19
Rüstem Paşa der...	Müderrisi Muhiddin Efendizâde es-seyyid Mehmed Esad Efendi	22	37
Rahikizâde	Müderrisi Müsevvid Efendi	3	6
Atik İbrahimpaşa der-Uzun Çarşı	Ders vekili Osman Efendi	13	27
Süleymaniye der-Dökmeciler	Müderrisi İmam Hafız Abdülkerim Efendi	20	34
Süleymaniye	Müderrisi İbrahim Efendizâde Abdullah Efendi	20	38
Darulhadis-i Süleymaniye	Müderrisi İmamzâde Ahmed Arif Efendi. Ders vekili Ali Efendi	19	45
Süleymaniye	Müderrisi Kamil Efendizâde dersvekili Sürmeneli İbrahim Efendi	22	31
Süleymaniye	Müderrisi Pazarcıklı Salih Efendi	22	38
Mülazimler der-Süleymaniye	Mütevelli Kaim-makam Emin Ağa tarafından Feyzullah Efendi	18	25
Dîvzâde	Müderrisi Ömer Kethudazâde Mehmed Emin Efendi. Dersvekili Mehmed Efendi	15	30
Kepençi Sinan	Müderrisi Osman Pazarlı es-seyyid İsmail Efendi	11	19

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Tıbb-ı Süleymaniye	Müdürrisi Ser etıbbı-ı hassa efendi. Dersvekili Numan Efendi	10	10
İbrahim Kethuda	Müdürrisi Hatıbzâde es-seyyid Feyzullah Efendi	6	7
Darulhadis-i Vefa	Müdürrisi Es-seyyid eş-şeyh Abdullah Efendi tarafından Osman Efendi	15	15
Molla Güranı der-Vefa	Müdürrisi Hocazâde Efendi	3	4
Piri Paşa der- Sûk Kapu	Müdürrisi Kazzazbaşızâde Mehmed Sadık Efendi	8	10
Hamid Efendi der-Fil Yokuşu	Müdürrisi Bayburdî es-seyyid İbrahim Efendi	9	15
El-Hac Hasan	Müdürrisi Esmâ Sultan imâmı es-seyyid Mehmed Efendi tarafından Bevvab Mustafa Efendi	9	12
Çivizâde der-Zeyrek Paşa	Ders vekili Somalı İsmail Efendi	4	6
Darulhadis-i Şerifzâde Mehmed Ağa	Müdürrisi Bosnavî Keşşaf Ahmed Efendi	5	6
Darulhadis-i Ali Efendi	Müdürrisi Bosnavî Keşfi Osman Efendi	2	2
Mimar Sinan der-Aşık Paşa	Müdürrisi Feyzullah Efendi	7	7
Muayyed Ahmed Efendi	Müdürrisi Uncuzâde Nimetullah Efendi	10	12
Kıbrısî Abdullah der-Kadıçşmesi	Müdürrisi Karamanî şeyhzâde efendi tarafından Gördösî Mustafa Efendi	5	3
Darulhadis-i Kemal Paşa Süleyman Efendi	Müdürrisi Sirozî el-hac Abdurrahim Efendi	9	6
Darulhadis-i Mirzeyan Hatun der-Küçük Ayasofya	Müdürrisi Uşşakî İsmail Efendi	8	18

Medrese adı	Müdürrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Cedid Osman Efendi	Müdürrisi İzzet Paşazâde Ahmed Bey. Dersvekili Anka- ravî es-seyyid Mahmud Efendi	5	10
Cedide	Ders vekili Soğan Ağa imamı Mehmed Efendi	6	8
Papazzâde	-----	28	39
Çobançavuş	Ders vekili Konevî Ali Efendi	11	14
Darulhadis-i Musalli	Müdürrisi Bolulu el-hac Mustafa Efendi	10	12
Murad Paşa-yı Atik	Müdürrisi Abdurrahim Efen- dizâde ders vekili Sirozî el-hac Abdurrahim Efendi	12	11
Horhor	Müdürrisi Kayseriyeli es-seyyid Ahmed Efendi	10	11
Gevherhan der-Cerrah Paşa	Müdürrisi Ahıskavî Mehmed Efendi ders vekili Ömer Efendi	14	10
Bayram Paşa	Ders vekili Uşşakî el-Hac İsmail Efendi	13	10
Haseki Sultan	Müdürrisi Alaiyeli Kadızâde Mehmed Efendi ders vekili Ahmed Efendi	16	15
Davud Paşa	Müdürrisi Hasan Paşazâde Hüseyin Beyefendi ders vekili Şeyhzâde Süleyman Efendi	16	11
Şah Sultan	Müdürrisi FındıkHzâde Ahmed İshak Efendi	8	5
İbrahim Paşa-yı Cedidi	Müdürrisi Hamidî es-seyyid Osman Efendi	11	6
Koca Mustafa Paşa	Müdürrisi Ahıskavî Süleyman Efendi tarafından vekili Kutub Mehmed Efendi	14	15
Nuh Efendi	Müdürrisi Kütaişî ¹⁸ Mehmed Efendi	6	5
Sitti Hatun	Ders vekili Halil Efendi	5	4

¹⁸ Veya Kütayisî, Gürcistan'dan bir bölge.

Medrese adı	Müderrisi/Ders Vekili	Hücre Adedi	Talebe mevcudu
Ali Fakih	Müderrisi Mahalle imamı İsmail Efendi	3	3
Cedid der-Bâb-1 Top	Ders vekili Akşemseddin mektebi hocası	10	4
Kürkçübaşı der-Bâb-1 Top	Müderrisi tarafından Bevvab Mustafa Efendi	7	4
Ahmed Paşa der-Bâb-1 Top	Müderrisi tarafından vekili İmam Abdullah Efendi	15	10
Sultan Selim der-Kapıcılar Köşkü	Müderrisi Hocazâde Efendi	19	23
Defterdar Ahmed Paşa	-----	11	11
Hekimbaşı Ömer Efendi	Müderrisi Mustafa Efendizâde Mehmed Raşid Efendi tarafından ders vekili Hafız Mehmed Efendi	9	14
Kâtib Sinan der-Daltaban	Müderrisi Halil Efendizâde Mehmed Esad Efendi	7	8
Kariye der-Bâb-1 Edirne	Müderrisi Hafız İbrahim Efendi	6	1
Mihrümah Sultan der-Bâb-1 Edirne	Müderrisi Karahisarî es-seyyid Osman Efendi	11	3

Medâris: 159

Hücerât: 1833

Talebe: 2599

Medine-i hazret-i Ebâ Eyyube'l-Ensâri Raziyallahu anhu Rabbihi'l-Bârîde olan medarisdir ki bervech-âti zikr olunur.

Hazreti Halid	Müderrisi Hafız el-hac Ali Efendi	8	18
İsmihan Sultan der-Eyyüb	Müderrisi Kütahyalı Ahmed Efendi	17	17
Arifiye der-Eyyüb	Müderrisi Mehmed Paşa imamı Hafız Mehmed Efendi	6	6

Cafer Paşa der-Eyyüb	Müdürrisi Bolevî el-hac Mustafa Efendi	10	6
Zal Paşa-yı Sultan	Müdürrisi Sürmeneli İbrahim Efendi	12	10
Zal Paşa der-Eyyüb	Müdürrisi Kevakibizâde Abdülbaki Efendi	12	7
Cezeri Kasımpaşa der-Eyyüb	Müdürrisi Ataullah Efendizâde es-seyyid Mehmed Hamid Efendi	7	6
Ağa-yı Darussaade der-Eyyüb	Müdürrisi Gördösî es-seyyid Feyzullah Efendi	8	8

Min haysil-mecmu' yekün-i Eyyubel-Ensârî. Medaris: 8, Hücerat: 75, neferat: 78.

Mahruse-i Galata'da olan medarisdir ki bervech-âti zikr olunur.

Kasımpaşa	Müdürrisi Hamidî el-hac Mustafa Efendi	15	17
Darulhadis-i Valide	Müdürrisi Şehri Ahmed Efendi	8	8
Kılıçalipaşa	Müdürrisi Samakovîzâde Ahmed Necib Efendi	14	18
Sinan Paşa	Müdürrisi Es-seyyid Süleyman Necib Efendi	12	14
Hayreddin Paşa der-Beşiktaş	Müdürrisi Sahaflar şeyhi es-seyyid Ahmed Efendi	10	4

Medaris: 5, Hücerat: 59, neferat 61.

Medine-i Üsküdar'da olan medarisdir ki bervech-âti zikr olunur.

Mihrümah Sultan der-Üsküdar	Müderresi Raşidzâde es-seyyid Mehmed Muhsin Efendi	16	12
Minkarîzâde	Müderresi İbrahim Edhem Efendi tarafından Derviş Mehmed Efendi	10	2
Şemsi Ahmed Paşa	Müderresi El-hac Ali Efendi tarafından ders vekili Ahmed Efendi	11	11
Ahmediye	Müderresi Mustafa Efendi	12	10
Valide Sultan Atik	Müderresi Velizâde Ömer Efendi	17	13
Darulhadis-i Valide Sultan	Müderresi Serraczâde Mustafa Efendi	7	6
Kösem Valide Sultan	Müderresi Esad Efendi ders vekili Ahmed Efendi	6	5

Medaris: 7, Hücerat: 79, neferat 59.

Vech-i meşruh üzre İstanbul ve Eyyübü'l-Ensarî ve Galata ve Üsküdar'da olan bi'l-cümle medaris tahrir ve terkîm ve ta'dâd olundukda yüz yetmiş dokuz medrese ve ikibin kırk altı hücre ve ikibin yediyüz doksan yedi nefer olduğu işbu mahalle şerh verildi.

Hilaf-ı fermân-ı âlişân esnafdan ve hücreye ihtiyacı olmayup erbâb-ı niya-betden olmalarıyla hücreleri mülazimîne verilen talebe defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Medrese adı	Aded
Yahya Efendi	2
Sahn-ı Akdeniz tarafında	1
Darulhadis-i cennetmekân Sultan Mustafa Han	1

Neccariye	2
Çorlulu Ali Paşa	2
Sinekli	1
Sahn Karadeniz tarafında çift başı	1
Şahubân	1
Ferhad Paşa	1
Divoğlu	2
Sufî Mehmed Paşa der-Nallı Mescid	1
Bayram Paşa	2
Valide Sultan-ı Atik der-Üsküdar	1

Nâ-mevcut bilâ-kefil olmalarıyla eşyaları ihraç ve hücreleri mülazimîne verilen talebe defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Medrese adı	Aded
Ali Paşa-yı cedid der Zincirli Kapu	3
Ümmü veled der-Nişancı Paşa	3
Efzalzâde der-Fatih	1
Sahn Karadeniz tarafında Ayak Medresesi hücre mülaziminde sakin	3
Sâmine Tetimme	2
Şehzâde	1
Dizdariye	1
Şemsi Ahmed Paşa der-Üsküdar	1

Cami-i şerif-i Sultan Bayezid-i Velî aleyhirrahmeti ve'l-ğufuran mütevellisi Kethudâ-yı hazreti veliyyünna'imi mevâli-yi 'izâmdan Mekki beyefendi taraflarından Mürsel Halil Efendi.

Cami-i şerif-i mezbur müezzinleridir ki zikr olunur. Nefer: 10.

Cami-i şerif-i mezbur kayyımlarıdır ki zikr olunur. Nefer 9, Hücre 1.

İmaret-i Âmirlerinde olan Aşçıyan beyan olunur. Nefer: 15, Hücre 1.

Etmekçıyan. Nefer: 13, Hücre 3.

Türbedarân. Nefer: 5, Hücre: 2

Selçuk Sultan Türbedarları. Nefer: 3.

Cami'i şerif-i Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han aleyhirrahmet-i ve'l-ğufuran mütevellisi Mehmed Emin Efendi tarafından mühürdar el-Hac Ali Efendi.

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Nefer: 12.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyımları. Nefer: 12.

İmaret-i Âmirlerinde olan Aşçıyan. 15.

Etmekçıyan. Nefer: 12.

Türbedarân. Nefer: 6, Hücre:1.

Cami-i şerif-i mezkûr Tabhanesinde olan hüceratda sakin talebe defteridir.

Hücre: 17, Nefer: 36.

Cami-i şerif-i Ayasofya-yı Kebir

Cami-i şerif müezzinleri. Nefer: 13, Hücre: 2.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyımları. Hücre 4, Nefer: 23.

İmaret-i âmireden Sultan Mahmud Han Aşçıyân: hücre: 1, Nefer 8.

Etmekçıyan. Hücre:1, Nefer: 12.

Türbedarân-ı Ayasofya-yı Kebir.

Türbedar-ı Sultan Selim Han. 7.

Türbedar-ı Sultan Mehmed Han Fatih-i Eğri. 12

Türbedar-ı Sultan Murad Han. 6.

Türbedâr-ı Şehzâdegân: 7.

Yekün Türbe: 5, Nefer: 32.

Cami'i şerif-i cennetmekân Sultan Ahmed Han aleyhirrahmet-i ve'l-ğufuran.

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Hücre: 2, Nefer: 18.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyımlarıdır. Nefer: 15.

Cami-i şerif-i mezkûr imareti aşçılarıdır. Nefer 12, Hücre 2.

Etmekçiyan. Hücre: 2, Nefer: 16.

Türbedarân: Hücre 1, Nefer 6.

Cami'i şerif-i Sultan Süleyman Han aleyhirrahmet-i ve'l-ğufuran.

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Hücre: 1, Nefer: 10.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyumlarıdır. Hücre 1, Nefer: 10.

İmaret-i 'âmireleri aşçılarıdır. Nefer 7.

Etmekçiyan. Hücre: 2, Nefer: 16.

Camii şerif-i mezkûr tabhanesinde âmâ ve ve fukaradan nâ-mekân kırkbir nefer sâil kimesneler sakindir. Cümlesine kapucu es-seyyid Molla Abdullah kefil olmuştur.

Türbedarân: Nefer 8.

Cami'i şerif-i şehzâde Sultan Mehmed Han aleyhirrahmet-i ve'l-ğufuran.

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Hücre: 1, Nefer: 12.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyumlarıdır. Nefer: 10.

İmaret-i âmireleri aşçılarıdır. Nefer 17.

Etmekçiyan. Hücre: 5, Nefer: 19.

Türbedarân: Türbe 6, Nefer 14.

Camii şerif tabhanesinde olan hücrelerde sakin olan kimesnelerdir. Hücre 6, nefer 10.

Cami'i şerif-i Valide Sultan Cedid

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Hücre: 4, Nefer: 17.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyumlarıdır. Nefer: 13, Hücre 3.

İmaret-i Hamidiye-i cedide aşçılarıdır. Hücre 2, Nefer 10.

Etmekçiyan. Hücre: 2, Nefer: 17.

Türbedarân-ı Valide Sultan: Hücre 2, Nefer 12.

Türbedarân-ı Sultan Abdülhamid Han: Hücre 1, Nefer 5.

Cami'i şerif-i Nuriosmaniye

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Hücre 1, Nefer: 13.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyumlarıdır. Nefer: 8, Hücre 1.

İmaret-i âmirelerinde olan aşçıyân. Hücre 1, Nefer 10.

Etmekçiyan. Hücre: 1, Nefer: 10.

Türbedar: 1

Cami'i şerif-i Sultan Selim Han aleyhirrahmet-i ve'l-ğufuran.

Cami-i şerif-i mezkûr müezzinleridir. Hücre 2, Nefer: 8.

Cami-i şerif-i mezbur kayyımlarıdır. Nefer: 7, Hücre 1.

Cami-i şerif-i mezbur imareti aşçılarıdır. Nefer 13.

Etmekçiyan. Nefer: 13.

Türbedarân. Nefer 14.

Tabhanede sakin olan kimesneler beyan olunur. Hücre 9, Nefer 9.

Cami'i şerif-i cennetmekân firdevs-i âşiyân merhum ve mağfurunleh Sultan Mustafa Han aleyhirrahmet-i ve'l-ğufuran.

Cami-i şerif müezzinleri. Nefer: 10, Hücre: 1.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyımları. Hücre 1, Nefer: 7.

İmaret-i âmirelerinde olan aşçıyân. Hücre 1, Nefer 13.

Etmekçiyan. Hücre 2, Nefer: 11.

Türbedarân. Nefer 4.

Medine-i Üsküdar'da olan selâtin-i izâm cami şerifleri ve imâret-i âmireleri ve türbelerinde muvazzaf hademeler defteridir ki ber-vechi âtî zikr olunur.

Cami-i şerif-i Mihrimah Sultan der-Üsküdar.

[Müezzinler]. Hücre 2, Nefer 9.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyımları. Nefer 4.

İmaret-i âmirelerinde olan aşçıyân. Nefer 4.

Etmekçiyan. Nefer 8.

Cami-i şerif-i Valide Sultan-ı cedid

[Müezzinler]. Hücre 1, Nefer 4.

Cami-i şerif kayyımlarıdır. Nefer 4.

İmaret aşçılarıdır. Nefer 4.

Etmekçiyan. Nefer 12.

Türbedarân. Hücre 1, Nefer 12.

Cami-i şerif-i Valide Sultan-ı atik

[Müezzinler]. Hücre 1, Nefer 8.

Cami-i şerif-i mezkûr kayyımlarıdır. Nefer 4.

İmareti açıcılarıdır. Nefer 6.
Etmekçiyân. Nefer 18.

Hurrîre fîhi hasbema veka'al-emr

Alel-memûr bi-teftîşi'l-medâris ve'l-cevâmi' bi'l-emri'l-'âli nemakahu'l-
fakir ileyh azze şânuhu ğufire lehu.

Errizk-u 'alellah [mühür içinde].

Hedda Reindl-Kiel – Seyfi Kenan (Hg.)

Deutsch-türkische Begegnungen
Alman Türk Tesadüfleri

Festschrift für Kemal Beydilli
Kemal Beydilli'ye Armağan

EBVERLAG

Alle Rechte vorbehalten.

Dieses Buch, einschließlich aller seiner Teile, ist urheberrechtlich geschützt. Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen sowie die Einspeicherung und Verarbeitung in elektronischen Systemen bedürfen der schriftlichen Genehmigung des Verlags.

Bibliografische Information
der Deutschen Nationalbibliothek
Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet
diese Publikation in der Deutschen
Nationalbibliografie; detaillierte
bibliografische Daten sind im Internet über
<http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

Satz/Layout: Rainer Kuhl

Copyright: EB-Verlag Dr. Brandt
Berlin 2013

ISBN: 978-3-86893-113-6

Internet: www.ebverlag.de

E-Mail: post@ebverlag.de

Druck und Bindung: CPI, Birkach
Printed in Germany

Inhaltsverzeichnis

<i>Hedda Reindl-Kiel</i> Zum Geleit (<i>Giriş</i>)	11
<i>Seyfi Kenan</i> Beydilli'ye Armağan Üzerine (<i>Zur Festschrift Beydilli</i>)	15
Schriftenverzeichnis Kemal Beydilli/Kemal Beydilli'nin Yayınları ...	21

I. Deutsch-türkische und türkisch-deutsche Begegnungen Alman Türk ve Türk Alman Tesadüfleri

<i>Hans Georg Majer</i> Timur, Bayezid, die Dame und der Käfig im Bild (<i>Resimdeki Timur, Bayezid, Hatun ve Kafes</i>)	33
<i>Michael Weithman</i> Ein Baier unter "Türcken und Tataren": Hans Schiltbergers unfreiwillige Reise in den Orient (<i>Türk ve Tatarlar Arasında bir Bavyeralı: Hans Schiltberger'in Zoraki Doğu Yolculuğu</i>)	63
<i>Abdullah Güllüoğlu</i> Büyük Bozgun'un İlk Senelerinde Osmanlı Diplomasisi (1683–1685). (<i>Die osmanische Diplomatie nach der großen Niederlage vor Wien</i>)	88
<i>Hedda Reindl-Kiel</i> Das Ende einer Kavaliereise – Beginn einer osmanischen Karriere? (<i>Bir 'Grand Tour' Seyahatinin Sonu Bir Osmanlı Kariyerinin Başlangıcı mı?</i>)	106

Klaus Kreiser

Preußen und Osmanen – Wahrnehmungen und Begegnungen.
(*Prusyalılar ve Osmanlılar – Algılama ve Karşılaşmalar*) 188

Hans-Peter Laqueur

“Die Türken in Angora”: Zum Verhältnis von Liman von Sanders
zu Atatürk und İnönü (*“Ankara’daki Türkler”*):
Liman von Sanders’in Atatürk ve İnönü ile İlişkisi) 210

II. Ansichten aus der Osmanischen Politik und Kulturgeschichte Osmanlı Siyaset ve Kültür Tarihinden Görünümler

Şevket Küçük Hüseyin

Die Frauen des Kitāb-ı Dede Korkut oder: Im Osten nichts Neues:
Überlegungen zum Frauenbild im Kitāb-ı Dede Korkut und seiner
Rezeption (*Kitāb-ı Dede Korkut’ta Kadınlar veya Doğu’da Yeni Bir Şey
Yok: Kitāb-ı Dede Korkut’taki Kadın İmgesi Üzerinde Okumalar*) 225

Machiel Kiel

Wein, vakf, die islamische und die christliche Kultur auf dem
Balkan: Bemerkungen zu Wirtschaft, Kunst und
Siedlungsgeschichte (*Balkanlar’da Şarap, Vakıf, Müslüman ve Hristiyan
Kültürü: Ekonomi, Sanat ve Yerleşme Tarihi Hakkında Fikirler*) 272

Feridun M. Emecen

Kanuni Sultan Süleyman’ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni
Tespitler ve Notlar (*Einige neue Befunde und Bemerkungen über
die Prinzenzeit Süleymans des Prächtigen*) 342

Claudia Römer

Bāqī nedemek lâzımdur – zur alttürkischen/tocharischen Wurzel
einer osmanischen Briefabschlußformel (*Bāqī nedemek lâzımdur –
Bir Osmanlı Mektup Sonu Kalıbının Eski Türkçe/Toharca
Kökeni Hakkında*) 358

Henning Sievert

- Ebū Sehl Nu‘mān Efendis *Treffliche Maßnahmen* gegen die Arglist der Anderen und die Torheit der Vorgesetzten in Iran und an der Donau (*Ebū Sehl Nu‘mān Efendi’nin, İran ve Tuna Nehrinde, Öbürlerinin Hilekârlığı ve Amirlerin Akılsızlığına Karşı ‘Beğenilmiş Tedbirleri’*) 366

İsmail E. Erünsal

- Osmanlı Sahhaflık Tarihine Dair Notlar– II : Osmanlılarda Sahhaflık Mesleği ve Sahhafklar (*Bemerkungen über die Geschichte des osmanischen Buchhandels: II – Der Beruf des Buchhändlers bei den Osmanen und die Buchhändler*) 402

Aysel Yıldız

- Şehzade (III.) Selim’in XVI. Louis ile Yazışmaları ve Doğu Sorunu (*Die Korrespondenz von Prinz Selim (III.) mit Ludwig XVI. und die Orientalische Frage*) 417

Seyfi Kenan – İshak Güven

- III. Selim Döneminde Medreselere Çekidüzen Verme: 1792’de İstanbul Medreseleri’nin Denetimi (*Ordnung schaffen in den Medresen zur Zeit Selims III.: Die Kontrolle der Istanbuler Medresen 1792*) 438

Fatih Yeşil

- Osmanlı İmparatorluğunda Nâzırlıkların Yükselişi (1789–1826). Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi (*Die Entstehung der Nâzırlık-Institutionen im Osmanischen Reich (1789–1826). Versuch einer vergleichenden Analyse*) 464

Mustafa Aydın

- Arşiv Belgelerinin Işığında Osmanlı Devleti’nde Kazaklar (1779–1838) (*Die Kosaken im Osmanischen Reich im Lichte der Archivadokumente*) 490

Ali Akyıldız

- Osmanlı Saltanat Veraseti Usulünü Değiştirme ve Sultan
Abdülaziz'in Yusuf İzzeddin Efendi'yi Veliyaht Yapma Çabaları
(*Versuche, die Erbfolge für den osmanischen Sultan zu ändern und
İzzeddin Efendi zum Thronfolger zu machen*) 509

Mahir Aydın

- Savaşın Bitirdiği Doğu Açılımı: Tahsin (Uzer) Bey'in
Van Valiliği (1913/1914) (*Die Öffnung nach Osten, die vom Krieg
beendet wurde: Tahsin (Uzer) Bey im Amt des Gouverneurs
von Van (1913/1914)*) 538

Selçuk Akşin Somel

- 1980 Sonrasında Taşra Maarifi ve Gayrı Müslim Mekteplerinin
Historiyografik Bir Analizi: Abdülhamit Devri Eğitim
Tarihçiliğine Bir Bakış (*Eine historiographische Analyse des
Provinz-Unterrichtswesens und der nicht-muslimischen Schulen
nach 1980. Ein Blick auf die Geschichte der Pädagogik in der
Époche Abdülhamids*). 571

- Bibliographie/Bibliyografya 593